

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ
Харківський національний університет внутрішніх справ

Кафедра тактичної та спеціальної фізичної підготовки
Факультет № 3

ТЕКСТ ЛЕКЦІЇ

навчальної дисципліни «**Особиста безпека поліцейського**» обов'язкових
компонент освітньої програми першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
262 Правоохоронна діяльність (поліцейські)

За темою - «Основи гігієни та санітарії в діяльності поліції»

Харків (Вінниця) 2023

ЗАТВЕРДЖЕНО

Науково-методичною радою
Харківського національного
університету внутрішніх справ
Протокол від 30.08.2023 № 7

СХВАЛЕНО

Вченою радою факультету № 3
Протокол 29.08.2023 № 8

ПОГОДЖЕНО

Секцією спеціальних дисциплін
Науково-методичної ради ХНУВС
Протокол від 29.08.2023 № 7

Розглянуто на засіданні кафедри тактичної та спеціальної фізичної підготовки факультету № 3 (*протокол від 29.08.2023 № 17*)

Розробники:

1. Старший викладач кафедри тактичної та спеціальної фізичної підготовки факультету № 3 Ларіонова І.Т.
2. Старший викладач кафедри тактичної та спеціальної фізичної підготовки факультету № 3 Іншеков М.В.

Рецензенти:

1. Завідувач кафедри педагогіки та психології факультету № 3 Харківського національного університету внутрішніх справ, д.пед.н., професор Федоренко О.І.
2. Начальник кафедри тактики та тактико-спеціальної підготовки факультету службово-бойової діяльності Київського інституту Національної гвардії України, к.в.н., полковник Власюк В.В.

План лекції:

1. Мікроклімат і його дія на людину.
2. Хімічний склад повітря.
3. Освітлення і його вплив на людину.
4. Вплив шуму і вібрації на людину.

Рекомендована література

Основна:

1. Конституція України // Відомості Верховної Ради України. – 1996. № 30. Ст. 141. Електронна версія <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
2. Кодекс цивільного захисту України. Електронна версія <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5403-17>
3. Безпека життєдіяльності: навч. посіб. для працівників поліції / О.Ю. Прокопенко, І.В. Власенко, М.Ю. Крепакова; МВС України, Харк. нац. ун-т внутр. справ. Харків: ХНУВС, 2017.

Текст лекції

Запобігання професійним захворюванням і отруєнням здійснюється через виконання комплексу організаційних і технічних заходів, які направлені на оздоровлення повітряного середовища, виконання вимог гігієни та особистої безпеки працюючих.

До організаційних заходів належать:

- дотримання вимог охорони праці жінок та осіб віком до 18 років;
- проведення попередніх та періодичних медичних оглядів осіб, які працюють у шкідливих умовах;
- забезпечення працюючих у шкідливих умовах лікувально-профілактичним обслуговуванням тощо.

Технічні заходи передбачають:

- систематичне підтримання чистоти в приміщеннях і на робочих місцях;
- розробку та конструювання обладнання, що включає видалення пилу, газів та пари, шкідливих речовин у виробничих приміщеннях;
- забезпечення санітарно-гігієнічних вимог у виробничому середовищі;
- облаштування системами вентиляції та кондиціювання робочих місць із шкідливими умовами праці;
- забезпечення захисту працюючих від шуму, ультра та інфразвуку, вібрації, різних видів випромінювання.

Виробнича санітарія містить у собі гігієну праці і санітарну техніку.

Гігієна праці – область профілактичної медицини, що вивчає умови збереження здоров'я на виробництві і заходи, що сприяють цьому.

Санітарна техніка – це заходи і пристрої технічного характеру, що відносяться до промислової санітарії (системи і пристрої вентиляції, опалення, кондиціонування повітря, тепlopостачання, водопостачання, газопостачання, каналізації, очищення і нейтралізації викидів шкідливих речовин в атмосферу і водойми, освітлення, захист людини від шуму і вібрації, дії шкідливих випромінювань і полів, санітарні і побутові споруди і пристрої, будівельна теплотехніка, будівельна кліматологія і т.п.).

Виробнича санітарія розглядає ряд факторів, що можуть впливати на здоров'я і самопочуття людини, визначає джерела виникнення цих факторів і встановлює способи захисту від них.

Основною задачею промислової санітарії залишається створення для працюючих комфортних умов праці.

Шкідливі фактори за характером свого впливу поділяються: на фізичні, хімічні, біологічні та психофізіологічні.

До фізичних факторів належать параметри повітря (температура, вологість, швидкість руху повітря), вібрація, шум, нетоксичний пил, пара, різкі види випромінювань, освітлення тощо.

До хімічних факторів відносяться токсичний пил, пари і газ.

До біологічних факторів відносяться вплив мікроорганізмів та бактерій рослин та тварин.

До психофізіологічних факторів відносяться фізичні та нервово-психічні перевантаження, які пов'язані з тяжкою, монотонною працею.

Кожен з цих факторів впливає на організми людини, викликає у ньому функціональні зміни, професійні захворювання або отруєння.

Розрізняють вимоги загальної й особистої гігієни.

До вимог загальної гігієни відносяться: санітарно-захисні зони, вимоги до будинків і приміщень, вимоги до водопостачання, забезпеченню тепла і т.д.

До вимог особистої гігієни відносяться заходи щодо миття рук, ніг, чищення зубів, прийняття душу, підстригання волосся і т.д.

Розглянемо найбільш істотні фактори і їх вплив на людину.

1. Мікроклімат і його дія на людину.

Мікроклімат характеризується наступними параметрами: температура, вологість, тиск, швидкість повітря і хімічний склад повітря.

Температура навколишнього середовища впливає на працездатність людини, може викликати погіршення здоров'я і професійні захворювання. Комфортні умови по температурі залежать від пори року і виду робіт, які виконуються. Наприклад, у літній період часу оптимальні температури перебувають у межах:

- 20 - 22 °C – без навантаження;
- 18 – 20 °C – легке навантаження;
- 16 – 18 °C – важка праця.

Людина постійно знаходиться в процесі теплової взаємодії з навколишнім середовищем.

Температура внутрішніх органів людини за рахунок терморегуляції залишається постійної і складає 36.6 °C. При впливі високої температури повітря, інтенсивного теплового випромінювання можливий перегрів організму. Такий вплив

на людину характеризується підвищенням температури тіла, рясним потовиділенням, частішанням пульсу і частоти дихання, різкою слабкістю, запамороченням, а у важких випадках – появою судом і виникненням теплового удару. При тривалому й інтенсивному потовиділенні з організму виводяться вода і солі, що призводить до згущення крові і порушення діяльності серцево-судинної системи. Зневоднення організму на 6% викликає порушення розумових здібностей людини, знижує гостроту зору, а зневоднення на 15 – 20% приводить до смертельного результату. Щоб уникнути цього необхідно приймати розчин солі (0.5%) на приблизно 4-5 літрів на людину в зміну, білково-вітамінні напої. У жарку погоду рекомендується пити охолоджену воду чи чай.

Існує ряд простих правил, яких потрібно дотримуватись, при впливі на людину (також на поліцейського під час виконання службових обов'язків) високих і низьких температур:

- найкращим захистом від екстремальних температур є ефективний одяг (по розміру, по сезону, виготовлений із природних матеріалів);
- раціональна їжа і питво;
- при тривалому несенні служби при низькій температурі необхідно дихати носом;
- при низькій температурі необхідно слідкувати за станом кінцівок (пальці рук, ніг), за станом вух та носа, щоб не переохолоджувалися;
- у жаркий період часу не можна хвилюватися, перенапружуватися (руки не стискати в кулаки);
- при високій температурі необхідно завжди знаходитися в головному уборі.

У холодну погоду температурний режим в приміщеннях підтримується за рахунок **опалення**. Опалення буває місцеве і центральне. До *місцевого* опалення відноситься: грубне, повітряне і місцеві (переносні) газові й електричні пристрої. До *центрального* відноситься: водяне, парове, панельне, повітряне і комбіноване.

Розглядати температуру навколишнього середовища без обліку інших параметрів мікроклімату не можна. Існує два види температури: ефективна й еквівалентна.

Ефективна температура – це відчуття температури людиною з урахуванням вологості повітря. Наприклад, у сухому повітрі може знаходитися при температурі 100 °С, а у вологому при температурі 50 °С.

Еквівалентна температура – це відчуття температури людиною з урахуванням вологості повітря і швидкості вітру. При збільшенні швидкості вітру в 2 рази величина комфортної температури збільшується на 2 °С в літній час і знижується на 2 °С в зимовий час.

Температура повітря вимірюється термометрами. У приміщеннях термометри встановлюються на висоті 1.5 м від підлоги, але не ближче 1 м від опалювальних приладів і зовнішніх стін. У приміщеннях використовують ртутні термометри, а при температурі нижче 0 °С застосовують спиртові.

Вологість повітря дуже впливає на терморегуляцію організму. Підвищена вологість більш 85% ускладнює терморегуляцію через зниження випару поту, а занадто низька вологість менш 20% викликає пересихання слизових оболонок дихальних шляхів. Оптимальні величини відносної вологості складають 60–75%.

Вологість буває абсолютною і відотною.

Способи корекції вологості в приміщеннях:

- вентилювання і кондиціонування;
- проведення вологих прибирань;
- естетичні заходи (акваріуми, фонтанчики води, басейни, бочки з водою).

Комфортні умови по швидкості вітру залежать від пори року і виду роботи, яка виконується. Мінімальна **швидкість руху повітря**, що відчувається людиною 0.2 м/с. У зимовий час швидкість руху повітря не повинна перевищувати 0.5 м/с, а влітку 1 м/с при дуже тяжких умовах праці допускається збільшення швидкості повітря до 3 м/с.

Рух повітря в жаркий час сприяє збільшенню віддачі тепла організмом і поліпшує його стан, але чинить несприятливий вплив при низькій температурі повітря.

Швидкість повітря впливає на розподіл шкідливих речовин у приміщенні. Повітряні потоки можуть поширювати їх по всьому приміщенню, переводить пил з осілого стану в зважене.

Способи корекції швидкості повітряних потоків у приміщеннях:

- вентилювання (природне і штучне);
- кондиціонування.

2. ХІМІЧНИЙ СКЛАД ПОВІТРЯ відіграє дуже важливу роль для здоров'я людини. До даного параметра відносяться два види небезпечних факторів: загазованість і запиленість.

Атмосферне повітря в нормальному стані (найбільш сприятливий для людини склад) містить: азоту – 78.08%, кисню – 20.95%, аргону й інших інертних газів – 0.93%, вуглекислого газу – 0.03% і інших газів – 0.01%.

У результаті антропогенного впливу і стихійних лих, хімічний склад повітря може змінюватися. Основними антропогенними джерелами забруднення навколишнього середовища є: об'єкти енергетики, газо- і нафтопереробна промисловість, виробництво будівельних матеріалів, хімічна промисловість і транспорт. Природними джерелами забруднення навколишнього середовища є стихійні лиха (виверження вулканів, ландшафтні пожежі, торнадо, смерчі, повені і т.д.).

Перелік газоподібних речовин, що забруднюють навколишнє середовище і погіршують здоров'я людини, дуже великий. До найбільш небезпечних речовин відносяться: чадний газ, хлор, аміак, ціаністий водень, хлороводень, фосген, сірководень, оксиди сірки й азоту, тощо.

До найбільш небезпечних рідких і твердих шкідливих речовин відносяться: бензапирен, метиловий спирт, акролеїн, бензол, оксид свинцю, азбест, оксид кремнію, ртуть, важкі метали.

Для захисту людей від впливу шкідливих речовин, установлюються гранично допустимі концентрації (ГДК) шкідливих речовин. *ГДК шкідливих речовин* – така концентрація, що діє в плинні всіх робочих змін протягом усього робочого стажу і не викликає негативних відхилень у здоров'ї людини.

Класифікація шкідливих речовин.

1. По хімічному стану:

- органічні;
- неорганічні.

2. По агрегатному стану:

- газоподібні;
- рідкі;
- тверді.

3. За характером впливу на людину:

- задушливі;
- дратівні (фіброгенні);
- сенсibiliзуючі;
- наркотичні;
- загальнотоксичні;
- канцерогенні;
- мутагенні;
- впливаючи на репродуктивну функцію.

4. за ступенем небезпеки:

- 1 клас – ГДК менш 0.1 мг/м^3 ;
- 2 клас – $1 \text{ мг/м}^3 > \text{ГДК} > 0.1 \text{ мг/м}^3$;
- 3 клас – $10 \text{ мг/м}^3 > \text{ГДК} > 1 \text{ мг/м}^3$;
- 4 клас – ГДК понад 10 мг/м^3 .

За ступенем впливу на організм людини шкідливі речовини поділяються на 4 класи небезпеки:

- 1-й – надзвичайно шкідливі;
- 2-й – високо шкідливі;
- 3-й – помірно шкідливі;
- 4-й – мало шкідливі.

Пил за характером впливу на людину, окрім параметрів шкідливих речовин, має і специфічний вплив:

- абразивний вплив;
- токсичний вплив;
- підвищує оптичну щільність середовища;
- викликає пневмоканіози.

Найбільш небезпечний дрібнодисперсний пил, що практично не осідає, знаходиться в зваженому стані і легко проникає в легені.

Шкідливі речовини в організм людини проникають через органи дихання, з їжею і водою, через слизовату оболонку і шкірний покрив.

Захист працюючих від дії промислових газів, пари та пилу здійснюються за допомогою таких основних заходів:

- автоматизації та механізації процесів, що супроводжуються шкідливими виділеннями;
- удосконаленням технологічних процесів;
- удосконаленням конструкції обладнання (герметизація тощо);
- влаштуванням місцевої вентиляції для відсмоктування отруйних речовин безпосередньо від місця їх утворення;
- використанням індивідуальних засобів (у доповнення до загальних захисних засобів використовується спецодяг, антисептичні пасти, окуляри шоломи, маски, протигази та респіратори).

Найбільш простий спосіб зменшити кількість шкідливих речовин у повітрі – зробити **вентиляцію** приміщення. Вентилювання приміщення допомагає позбутися від надлишкового тепла. Вентиляція поділяється на два види:

- природна (за рахунок вікон і дверей і вентиляція за допомогою дефлекторів на даху будинків);
- примусова (витяжна, приточна, приточно-витяжна).

Кондиціонування повітря – це створення й автоматична підтримка в приміщеннях, незалежно від зовнішніх умов, визначеної температури, вологості, чистоти повітря і швидкості повітряних потоків.

3. ОСВІТЛЕННЯ І ЙОГО ВПЛИВ НА ЛЮДИНУ.

Освітлення в житті людини відіграє дуже важливу роль, як відомо близько 90% інформації людина одержує через органи дотику. При поганому освітленні людина швидко стомлюється, падає її продуктивність, працездатність, зростає потенційна небезпека помилкових дій і імовірність виникнення нещасних випадків.

Освітлення буває двох видів: *природне* і *штучне*.

Джерелом природного освітлення є сонце. У свою чергу природне освітлення буває трьох видів: бічне, верхнє і комбіноване. У спектрі денного світла присутні необхідні ультрафіолетові промені, крім того, воно гарно розсіюється. Розрахунок природного освітлення зводиться до визначення площі вікон у приміщенні.

Джерелами штучного освітлення є лампи. Штучне освітлення поділяється на два види: місцеве і загальне. Розрахунок штучного освітлення зводиться до визначення кількості ламп. Від способу розміщення джерел світла залежить зір людини. Найкраще розташування джерел світла - світло падає праворуч від людини на робочу поверхню. По функціональному призначенню штучне освітлення поділяється на наступні види: робоче, аварійне, евакуаційне, охоронне і чергове.

Робоче освітлення обов'язкове у всіх приміщеннях і на освітлюваних територіях для забезпечення нормальної роботи, проходу людей і руху транспорту.

Аварійне освітлення встановлюють для продовження роботи на об'єкті у випадку раптового відключення робочого освітлення при аваріях, пожежах, вибухах.

Евакуаційне освітлення передбачається для евакуації людей із приміщень, де знаходиться понад 50 чоловік, у місцях небезпечних для проходу людей.

Охоронне освітлення встановлюється на майданчиках об'єкта, з метою забезпечення на ньому безпеки і збереження майна.

Чергове освітлення встановлюється в приміщенні, з метою забезпечення на ньому безпеки.

Аварійне й евакуаційне освітлення має незалежне живлення від робочого освітлення. Для охоронного і чергового освітлення можуть виділятися частина світильників робочого чи аварійного освітлення.

4. Вплив шуму і вібрації на людину.

Шум - безладні звукові коливання з різною частотою й амплітудою. Важко переносяться різкі звуки високої частоти. Шум більш 90 дБ викликає поступове ослаблення слуху, хвороби нервової системи, виразкову хворобу, гіпертонію, підвищену агресивність. Шум понад 110 дБ веде до шумового сп'яніння і руйнування тканин тіла. Різке збільшення рівня шуму (вибухи боєприпасів) веде до розриву барабанних перетинок.

Тривалий вплив шуму викликає *шумову хворобу*, що являє собою комплексна зміна в організмі людини: стомлення слуху (утрата слуху), порушення сну, зміна тиску, порушення роботи серця. *Шумова травма* виникає при короткочасному впливі шуму великого рівня: повна чи часткова втрата слуху, кров у вухах.

Шумозахист являє собою: застосування шумопоглинаючих матеріалів, раціональне розташування і розміри об'єктів, створення протишумних розривів, зниження шуму в джерелі, використання глушителів, видалення джерел шуму, архітектурно-планувальні рішення, використання індивідуальних засобів захисту.

Шум розрізняють за рівнем шуму:

1. припустимий 0 - 80 дБ,
2. гранично припустимий 80 - 110 дБ
3. неприпустимий понад 110 дБ.

По частоті шум розрізняють:

1. інфразвук менш 50 Гц,
2. чутний звук 30 - 18000 Гц,
3. ультразвук 15000 - 1000 МГц,
4. гіперзвук понад 9000 МГц.

Відповідно до норм для виконання визначених задач рівень шуму не повинен перевищувати визначених показників:

- 40 дБ – робота пов'язана з розробкою концепцій, викладацька діяльність, творчість;
- 50 дБ – керівники, розумова робота;
- 55 дБ – висококваліфікована робота в приміщенні;
- 65 дБ – розумова робота за індивідуальним планом, машинна графіка.

Шкідливий вплив шуму на людину зростає, якщо воно супроводжується вібрацією. **Вібрація** – механічні коливання з частотою 12 – 8000 Гц. При вібрації понад 8000 Гц коливання сприймаються як тепло. При оцінці санітарно - гігієнічної дії на людину розрізняють загальну і локальну вібрацію.

Рівень шуму і рівень вібрації вимірюється за допомогою шумомірів (ВШВ-003 і ін.).

Заходи щодо боротьби з вібрацією поділяються на колективні та індивідуальні. Колективні методи - це методи зниження вібрації через вплив на джерело збудження і методи зниження вібрації на шляху її розповсюдження.

Засоби, що використовуються під час реалізації вище згаданих методів віброзахисту поділяються на:

- огорожувальні (захисні);
- віброізоляційні;
- віброгасильні; вібропоглинаючі;
- засоби автоматичного контролю, сигналізації та дистанційного керування;
- позначення віброуючих поверхонь знаком або фарбою.

Засоби індивідуального захисту від вібрації:

- спеціальне віброзахисне взуття
- рукавиці та перчатки з м'якими надолонниками;
- пружнодемпфіруючі прокладки та пластини для обхвату віброуючих рукояток та деталей.

